

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Ukraina ir Lietuva: abipusis palaikymas

Turbūt neretas iš mūsų nė kiek neperdėdamas ir nepataikaudamas gali šiandien pasakyti, kad ukrainiečių tautai jaučia broliškus jausmus. Žodis „broliška tauta“, kurį buvome įpratę girdėti sovietmečiu, jau nebenupurto tuo slogiu šiurpuliu, kai giminystės ryšiai į TSRS suvarytomis tautoms buvo dirbtinai priimami, o viena „broli“ nuo kito skyrė dideli, kartais ir neįveikiami kultūriniai ir socialiniai skirtumai.

Šiandien žodis „broliška tauta“ – reabilituotas. Drašių ir išdidžių Ukrainos žmonių dėka. Tokios drašos ir tautinės savigarbos, tautinio sąmoningumo ir vieningumo mes, lietuviai, galime ir turime mokytis. Todėl ne tik mes šiandien palaikome Ukrainą – ir Ukraina palaiko mus kovoje dėl laisvės.

Juk ši kova tikrai nėra baigta. Tą liudija, pavyzdžiui, ir valdančiosios koalicijos žodžiai ir poelgiai – amžinas delsimas, nuomonių keitimas, strateginio mąstymo neturėjimas (tą liudija kad ir „Patriot“ raketų dislokavimo Lietuvoje atsisakymas). Toks išpūdis, kad valdančiųjų protas – okupuota zona, kuri tik ir laukia pirmojo šūvio.

Šitų ponų nepamatysi po Ukrainos vėliava: turbūt bijo, kad gali ižeisti Rusiją. Vienas kitas valdančiųjų atstovas šmėsteli, to negali nuneigti, juk ir tarp valdančiųjų yra mąstančių žmonių, suprantančių, kad šiuo atveju, kai ne tik Ukrainai, bet ir apskritai Europos demokratijai gresia pavojus, partijoms reikia vienyti, o ne skaldyti. Tačiau kurgi tie, kurie garsiausiai šaukia labiausiai kovojantys už žmogaus teises ir laisves, tiesą ir teisingumą?.. Panašu, kad ir referendumo dėl žemės organizatoriams, ir gausiems pretendentams į prezidentus, ir per apkaltą pašalintam buvusiam prezidentui bei jo svitai, ir LLRA aktyvistams kur kas svarbesnės jų peripetijos Seime, teismuose ir kabinetuose, nei Berkuto sušaudytų, gyvų sudegintų, sužalotų Maidano žmonių

Taras Ševčenko

Priesakas

Tai palaidokit, kai mirsiu,
Mane ant kurgano,
Vidury plačiosios stepės
Ukrainoj mano,

Kad nuo čia laukai bekraščiai,
Dnepras ir jo kriaušiai
Būt matyti, būtų jausti,
Kaip siautingas siaudžia.

Kai plukdys iš Ukrainos
Jūrėn mėlynojon
Priešų kraują... aš paliksiu
Ir kalvas, ir klonius –

Viską jau pametęs lėksiu
Kuo arčiausiai Dievo
Pasimelsti... o lig tolei
Nepažįstu Dievo.

Laidokit ir prisikelkit,
Pančius sudaužykite
Ir krauju piktuoju priešų –
Laisvę apšlakstykit.

Ir manęs šeimoj naujojoj,
Laisvoje, didingoj,
Nepamirškite paminėti
Tykiai ir taikingai.

Iš ukrainų kalbos vertė
Vladas Braziūnas

skausmas. Yra netgi stojančių į Putino pusę.

Laisvė nėra nei ekonominė privilegija, nei socialinė duotybė – jinai yra dvasios būseną, proto nepriklausomybę. Tačiau proto nepriklausomybę ne visi žmonės linkę ginti – tai ir yra didelė mūsų bėda. Juk tokią atsainią ir netgi cinišką valdančiosios koalicijos elgseną įgalina ne kas kitas, o jų rinkėjai, kuriems, matyt, okupuoto proto būseną yra natūrali ir priimtina. Dar vis atsiranda sakančių, kad „prie rusų buvo geriau“. Šis teiginys yra visiškai absurdas; jeigu reikėtų jį pagrįsti, kas gi tuo laiku buvo geriau, vargu ar atsirastų įtikinančių faktų.

Žinoma, vienas faktas akivaizdus – „prie rusų“ nereikėjo galvoti savo galva, tą darė kolchozo pirmininkas ir partinės organizacijos sekretorius. Ir daugelis žmonių prie to įprato. O dabar matome, ką padarė tas nesinaudojimas savo galva, kiek praradome (ir tebeprarandame), tautai tikint populistais. Kita vertus, nereikėtų pamiršti ir kito sovietinės „gerovės“ fakto – pavydo ir paniekos geriau uždirbančiam, geriau išsilavinusiam, daugiau pasiekusiam. Daugiausia rėkiančių „prie rusų buvo geriau“ – iš tų vargšų sovietinių baudžiauninkų kastos, kuriems mokslininko ir traktorininko sulyginimas (beje, mokslininko alga buvo netgi mažesnė) buvo socialinės teisybės pagrindas.

Suprantu, kad yra žmonių, norinčių, kad vėl būtų taip. Bet gal jau užtenka tos baudžiauninko psichologijos? Gal laikas iš tiesų būti laisvais? Šiandien, stovėdami po Ukrainos vėliava, giname ir Ukrainos, ir savo laisvę. Ir savo teritorijos, ir vertybių, ir savo proto nepriklausomybę. Nevertėtų pamiršti, kad tokiomis lemtingomis dienomis, kai melas susiduria su tiesa, protas irgi yra teritorija, kuri gali būti okupuota.

Renata Šerelytė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. **Renata Šerelytė**. Ukraina ir Lietuva: abipusis palaikymas • 2-as psl. **Algirdas Mikas Žemaitaitis**. Antroji lietuvių tautos šventė • 4-as psl. **Agnė Biliūnaitė**. Barikados • 5-as psl. **Algis Vaškevičius**. Garsūs dailininkai litvakai grįžo į Lietuvą savo darbais • 6-as psl. **Marcelijus Martinaitis**. Trys eilėraščiai/ **Julius Sasnauskas**. Broliškumo perteklius • 7-as psl. **Aldona Rusekaitė**. Amžinos išminties žodžiai • 8-as psl. **Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Petro Babicko archyvinis ir memorialinis palikimas • Naujos knygos

Antroji lietuvių tautos šventė –

1920 m. kovo 20-oji diena

Algirdas Mikas Žemaitaitis

Daugelis iš mūsų žino Kovo 11-ąją ir jos reikšmę Lietuvos valstybės istorijai. O kas, priklaudęs ranką prie širdies, galėtų ką nors pasakyti apie Kovo 20-ąją ir kuo ji svarbi Lietuvai?

Prisiminkime 1920-uosius metus. Tada kūrėsi jauna nepriklausoma Lietuvos valstybė, dar neturinti tarptautinio *de jure* pripažinimo.

Akstiną kurtis nepriklausomoms valstybėms davė JAV prezidento T. V. Wilsono 1918 01 08 Kongrese paskelbta *14 punktų deklaracija*, paskelbusi *tautų apsisprendimo principą* kaip svarbiausią direktyvą naujam taikingam pasaulio tautų sambūviui.

Prieš vokiečių aneksinę politiką nukreiptas Vasario 16-osios aktas iš pradžių nieko nereikšė. Dėl vokiečių pasipriešinimo jis negalėjo būti nė mūsų visuomenei paskelbtas. Vokiečiai tepripažino vien 1917 12 11 tariamąjį susitarimą ir spyrė Lietuvos Tarybą atsisakyti Vasario 16-osios deklaracijos. Tik Tarybai sutikus grįžti prie 1917 12 11 deklaracijos, Vokietijos kaizeris ir Prūsijos karalius Vilhelmas II, ja remdamasis, 1918 03 23 paskelbė Lietuvos valstybės atkūrimą.

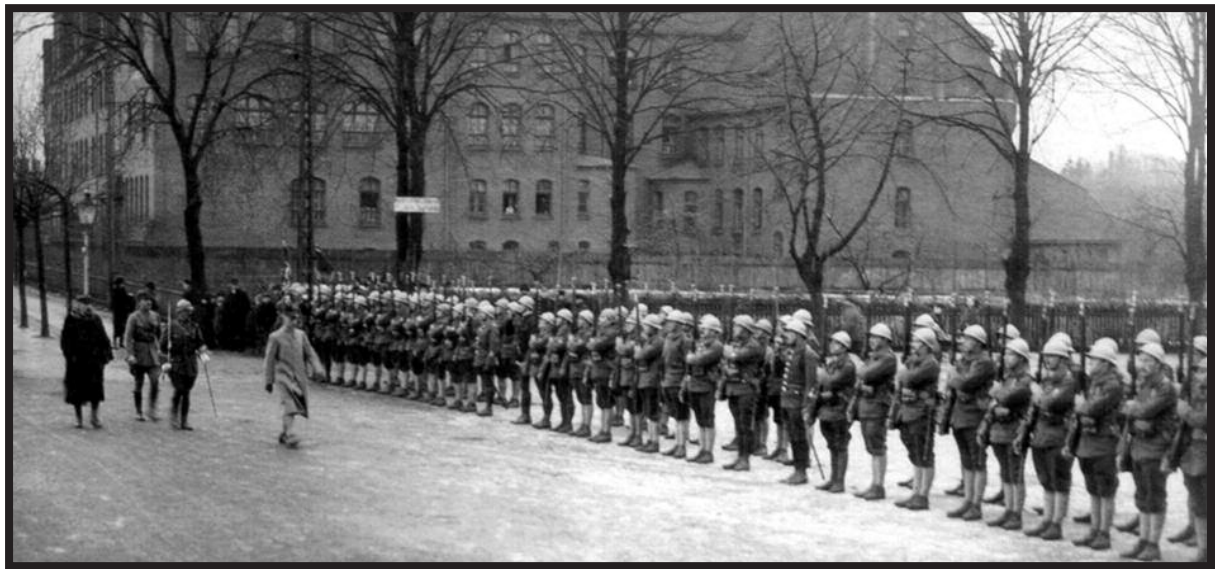
Kaizerio iškilminga deklaracija paskelbta tik tada, kai vokiečiai po jiems palankios Bresto taikos su Rusija beveik šeimininkavo jos plačiuose vakarinės dalies plotuose. Jiems nebuvo prasmės keisti okupacinį valdymą lietuviška savivaldybe. Tad netikru rytojumi Lietuva gyveno iki 1918 m. rudens, kol vokiečiai besąlygiškai kapituliuojo Vakaruose ir jų okupacija Rytuose įro. Tik tada paskutinis senojo Reicho kancleris davė leidimą Tarybai kurti vyriausybę. Po poros savaičių (11 11) pirmoji Lietuvos vyriausybė su pirmininku prof. A. Voldemaru priešakyje pateikė Lietuvos Tarybai savo deklaraciją.

Svarbiausias uždavinys, kurį teko atlikti atskiriančios valstybės diplomatijai – išgauti Lietuvos valstybės tarptautinį pripažinimą ir pasiekti, kad etnografinės Lietuvos žemės būtų sujungtos į vieną vienatę. Jau 1918 02 16 Lietuvos Taryba, paskelbdama nepriklausomybės aktą, kartu kreipėsi į Rusiją ir Vokietiją, prašydama pripažinti Lietuvos valstybę.

1917 09 18–22 Vilniaus konferencijai nutarus atstatyti nepriklausomą Lietuvą, tuoj pat iškilo ir santykių su kitomis valstybėmis klausimas. Konferencija, turėdama galvoje, kad Lietuva tuomet buvo vokiečių okupuota ir kad pirmiausiai nuo Vokietijos požiūriu labai priklausys nepriklausomos Lietuvos atstatymas, nutarė: *Jeigu Vokietija sutiktų dar prieš Taikos konferenciją proklamuoti Lietuvos valstybę ir pačioje Konferencijoje paremti Lietuvos reikalus, tai lietuvių konferencija, turėdama omenyje, jog Lietuvos interesai normalinėse taikos sąlygose yra pasvirę ne tiek į rytus ir ne tiek į pietus, kiek į vakarus, pripažįsta galimu sueiti būsimai Lietuvos valstybei, nepakenkiant savitam jos plėtojimuisi, į tam tikrus dar nenustatytus santykius su Vokietija.*

Taryba, vadovaudamasi šia mintimi ir norėdama išgauti Vokietijos pripažinimą, 1917 12 11 priėmė deklaraciją, kuria pasizadėjo įeiti į glaudesnius santykius su Vokietija, sudarydama su ja karines ir ekonomines sutartis. Tačiau kai ir tai nepadėjo išgauti Vokietijos pripažinimo, tada 1918 02 16 aktu Taryba atskyrė Lietuvos valstybę nuo bet kurių ryšių su kitomis valstybėmis, paskelbdama, kad užsienio santykius su kitomis valstybėmis nustatys Steigiamasis Seimas. Vis dėlto Vokietijos kaizeris, 1918 03 23 išduodamas Lietuvos pripažinimo dokumentą, pripažinimą susiejo su ekonominių ir karinių konvencijų sudarymu.

Tačiau tai okupacinės padėties nepakeitė. Reikalai kiek pagerėjo, kai 1918 10 20 kancleris Maxsas von Badenas pareiškė Berlyne Tarybos prezidiumui, kad Vokietija, vadovaudamasi tautų apsisprendimo principu, pripažįsta Tarybai ir jos sudarysimai vyriausybei pilną laisvę tvarkyti Lietuvos kraštą, lygiai kaip ir lietuvių tautai – teisę spręsti savo konstitucijos ir santykių su kitomis valstybėmis klausimus.

Iškilminga prancūzų kariuomenės rikiuotė Klaipėdoje. 1920 m. vasario 14 d.

Pastangos sujungti Lietuvos etnografines žemes į vieną valstybę

1905 m. Vilniaus Didžiojo Seimo priimtoji etnografinės Lietuvos formulė tapo sankcionuota Valstybės Tarybos ir vėliau visą laiką sudarė Lietuvos teritorijos oficialią tezę. Tačiau kai buvo sudaryta pirmoji vyriausybė, visa Lietuva buvo dar svetimos valdžios (vokiečių) rankose. Lietuvos valstybė buvo dar tik idėjų pasaulyje ir ją reikėjo paversti kūnu. Į etnografinės Lietuvos žemes buvo daug pretendentų: vokiečiai, lenkai, rusai. Vokiečiams pralaimėjus karą, vokiečių pretenzijos išgalėti Lietuvos erdvėje išnyko. Iš pat pradžių Lenkija buvo nedraugiškai nusiteikusi atkuriamos Lietuvos atžvilgiu. Jos atstovai, o ypač J. Pilsudskis ir jo šalininkai, svajojo apie istorinės Lenkijos-Lietuvos valstybės atgaivinimą ir todėl į lietuvių pastangas atkurti tautinę Lietuvą žiūrėjo kaip į veiksma, tiesiogiai nukreiptą prieš Lenkijos interesus. Dar 1918 m. Sovietų Rusija ėmėsi karinių veiksmų sukliudyti nepriklausomos Lietuvos atstatymą (tik 1920 07 12 buvo pasirašyta taikos sutartis ir Lietuva pripažinta *de jure*). Priešingai nei Lenkija, Vokietija to meto sąlygomis buvo suinteresuota, kad Lietuva išliktų nepriklausoma ir kad Rytprūsiai nebūtų iš visų pusių apsupti Lenkijos.

Lietuvos vyriausybei teko organizuoti ne tik karinę jėgą prieš žygiams atremti, bet taip pat, nors Lietuva ir turėjo ilgaamžę valstybinę tradiciją, dar įrodyti pasauliui, kad lietuvių tauta yra subrendusi būti laisva ir nepriklausoma. 1918 11 11 Vokietija pasirašė kapituliacijos aktą. Tik po Pirmojo pasaulinio karo, kurį ji pralaimėjo, tapo įmanomas Mažosios ir Didžiosios Lietuvos suartėjimas, nes 1918 11 30 Tilžėje *Prūsų lietuvių tautinė taryba* (įkurta 11 16, toliau – PLTT) *Deklaracija*, vėliau pavadintą *Tilžės aktu*, pareikalavo Prūsų Lietuvą prijungti prie lietuvių tautos kamieno – Didžiosios Lietuvos, jau tapusios Lietuvos valstybe. Akte lietuvių įvardijami kaip *vienos tautos, vienos motinos vaikai*. Tų tikslų siekta diplomatinėmis priemonėmis – 1919 m. kelis kartus buvo įteikti lietuvių reikalavimai Paryžiaus (Versalio) taikos konferencijai. PLTT ir Lietuvos Valstybės Taryba reikalavo prie LR prijungti 13 lietuviškiasių Rytprūsių aps. (Klaipėdos, Šilutės, Lankos (Pakalnės), Tilžės, Ragainės, Pilkalnio, Stalupėnų, Darkiemio, Galdapės, Gumbinės, Įsruties, Vėluvos ir Labguvos) iki Deimės-Alnos linijos. Tačiau Santarvės (Antantės) valstybės nugalėtojos (JAV, D. Britanija, Prancūzija, Italija, Japonija) turėjo savų planų ir mažųjų tautų norų nepaisė (LR dar nebuvo pripažinta kaip suvereni valstybė *de jure*). Pagal 1919 06 28 Versalio taikos sutartį tarp Antantės bloko šalių ir Vokietijos (išgaliojo 1920 01 10) buvo atskirtas nuo Vokietijos (nuo jos Rytprūsių provincijos) tik dalis Mažosios Lietuvos – siauras lietuvių gyvenamas plotas su visais gyventojais – Klaipėdos kraštas – į šiaurę nuo Nemuno, per kurį tėra vienintelis LR priėjimas prie Baltijos jūros, ir pavestas valdyti prancūzams.

Pagal minėtą sutartį Vokietija patyrė ir kitų teritorinių nuostolių, faktiškai beveik buvo likviduota

kariuomenė, privalėjo išmokėti milžiniškas reparacijas, neteko ir savo kolonijų už Europos ribų.

Šios taikos sutarties pasirašymas Vokietijoje buvo priimtas kaip Santarvės valstybių primestas diktatas, o prarastų vokiečių gyvenamų teritorijų susigrąžinimo problema nuolat eskaluojama. Visa tai formavo požiūrį nepripažinti Versalio sutarties nustatytų teritorinių pertvarkymų rytuose, tikintis ir reikalaujant, kad prarastos žemės būtų gražintos.

Klaipėdos krašto perleidimą reglamentuojančiame susitarime, pasirašytame 1920 01 09 Paryžiuje, buvo numatyta, kad visi valdininkai laikinai išlaikys savo tarnybas šiame krašte.

Laikinas Santarvės valdymas

1919 05 07 Santarvė (Antantė) įteikė Vokietijai Versalio taikos sutarties sąlygas, kuriose numatyta atskirti nuo jos ir šiaurietinį Rytprūsių kampą – Prūsų Lietuvą (valdomą Santarvės). Krašto vokiški valdininkai 1919 07 16 sušaukė Klaipėdos miesto ir apskričių *Saimo* atstovus į vad. *Priešparlamentį* (vok. *Vorparlament*, lietuvių atsiskakė jame dalyvauti), kuris posėdžiavo Klaipėdoje ir išrinko *Darbo talką* (vok. *Arbeitsausschuss*) iš 7-ių Vokietijos valdininkų (pirm. – Klaipėdos miesto buvęs vyr. burmistras Arthuras Altenbergas (1862–1926). *Priešparlamentis* siekė įkurti Klaipėdos respubliką, nors tokios teisės neturėjo.

Vokietijos vyriausybė specialiu Reicho ir Prūsijos valstybės komisaru Klaipėdos kraštui valdyti 1919 07 29 paskyrė buv. Gumbinės apygardos prezidentą grafą Georą Franžą Vilhelmą von Lambsdorffą (1863–1935). Jo žinion perėjo krašte buvusios valdžios įstaigos ir kariuomenė.

1919 m. birželio 28 d. pasirašytoje Versalio taikos sutartyje 28-tu ir 99-tu straipsniais naujai sudarytas Klaipėdos kraštas buvo atskirtas nuo Vokietijos Reicho ir laikinai perduotas valstybių nugalėtojų žinion. Tiesiogiai Lietuvai šis kraštas nebuvo perduotas dėl: 1) Vokietijos delegacijos protestų, kurie teigė, jog Klaipėdos miestas grynai vokiškas; 2) dėl to, kad Lietuva turinti teritorinių ginčų su Lenkija; 3) dėl Lenkijos delegacijos Versalio taikos konferencijoje reikalavimų. Ji siekė gauti kuo daugiau teisių į Klaipėdą (nors ten nebuvo nė vieno lenko), kurios uostas buvo labai svarbus lenkų medienos eksportui.

PLTT 1919 04 25 Tilžėje įkūrė masinę organizaciją *Prūsų lietuvių susivienijimas*, kurio centras tais pačiais metais perkeltas į Klaipėdą. Jis siekė išplėsti judėjimą dėl Klaipėdos krašto atskirimo nuo Vokietijos ir prisijungimo (autonominėmis teisėmis) prie LR, kovojo prieš prievartinį vokietinimą, dėl lietuvininkų ekonominių ir kultūrinių teisių, lygių teisių lietuvių kalbai mokyklose ir viešajame gyvenime, siekė paruošti žmones atskirtajam nuo Vokietijos kraštui valdyti. Tuo tikslu leido laikraštį „Prūsų lietuvių balsas“ (1919–1923) ir „Tarybos žinias“ (1920–1921, liet. ir vok. kalbomis). Lietuvininkų interesus gynė *Prūsų lietuvių susivienijimas* (1919–1926) ir kitos

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

organizacijos, kurioms atstovavo PLTT (1920–1921).

PLTT iškėlė politinį šūkį: *viena giminė, viena kalba, viena žemė, viena valdžia*, skatinusi Mažosios ir Didžiosios Lietuvos susijungimą.

Nesnaudė ir vokiečiai. Vokietijoje po Pirmojo pasaulinio karo vienijosi revanšistinės jėgos, pasiryžusios „nuplauti Versalio taikos gėdą“ ir sugrąžinti prarastas žemes. Rytrūsių vokiečių valdžia, stengdamasi išlaikyti Klaipėdos krašte Vokietijos įtaką, skelbė: *Nemunas yra mūsų upė, bet ne siena*. 1919 07 31 įkurta *Deustsch-Litauischer Heimabund* (vokiečių-lietuvių tėviškės sąjunga), siekusi sukurti Klaipėdos respubliką. Taip ignoruotas Mažosios Lietuvos lietuvininkų apsisprendimas. *Heimabund* stengėsi, kad kraštas nepatektų Lietuvos valdžion, o vėliau propagavo Klaipėdos krašto atsiskyrimą nuo LR. Lenkija planavo įgyvendinti savo siekius, remiama Prancūzijos.

Klaipėdos krašto bendras plotas – 2848 kv. km. Pagal F. H. Deu duomenis, 1920 01 30 jame buvo 140 741 gyventojas: lietuvių – 67 269, vokiečių – 71 156, dvikalbių – 2014, lenkų – 134, žydų – 58, kuršių – 50, kt. tautybių – 60. Pagal tikybą 1920 09 20 buvo evangelikų liuteronų ir reformatų 132 906 (vok. – 66 650, liet. – 64 290, dvikalbių – 1936, kt. tautybės – 30), katalikų – 5383 (vok. – 2394, liet. – 2810, dvikalbių – 59, kt. tautybių – 120), kitos – 2457 (vok. – 2112, liet. – 169, dvikalbių – 19, kt. tautybių – 57), iš viso – 140 746 gyventojai.

1919 06 28 sudaryta Versalio taikos sutartis, kurios 99-ajame straipsnyje sakoma: *Sąjungininkų naudai Vokietija atsisako visų teisių į sritis, esančias į šiaurę nuo Nemuno, ir išipareigoja pripažinti visus su šiomis sritimis susijusius sprendimus, ypač gyventojų pilietybės klausimais*.

Laikraštyje „Tilžės keleivis“ (toliau – TK) rašoma:

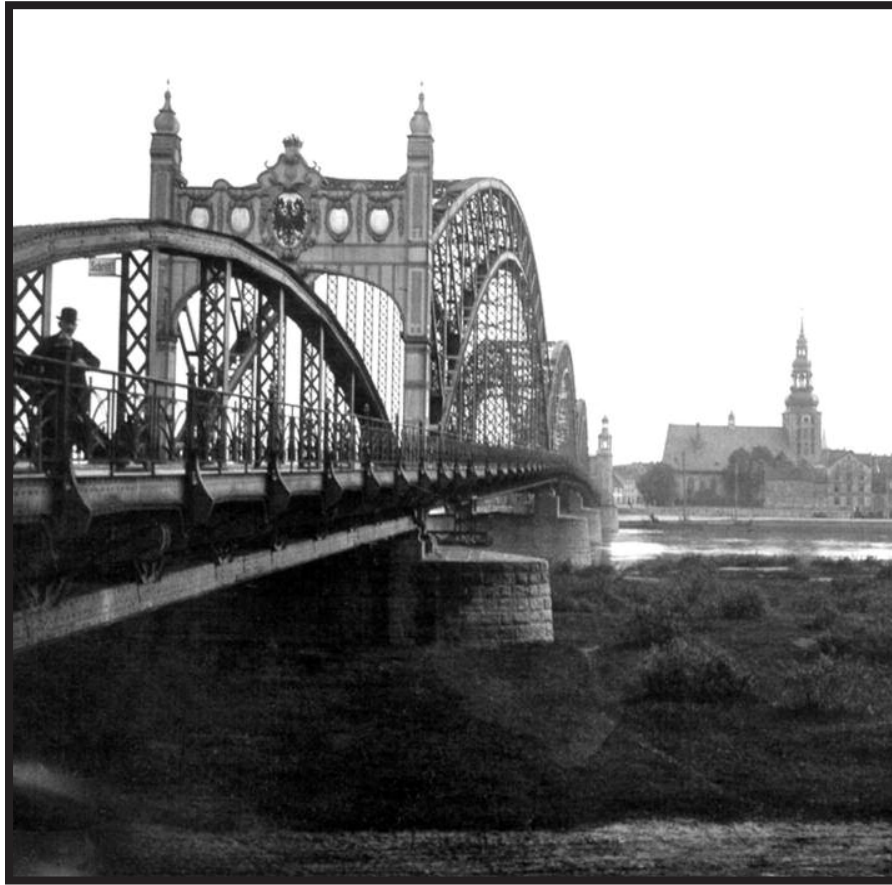
*Mūsų Klaipėdos šalis bus šiose dienose Santarvės apstatyta. Tada bus visi ryšiai su Vokietija partraukiami. Atsimdami, kad pagal Santarvės Vokietijai įduotą raštą atskirtas kraštas visados lietuviškas buvo ir dar šiandien gyventojų daugumėnė iš lietuvių susideda, kaip ir iš tikro yra, turime mes lietuviui būtinai reikalauti, kad visi valdininkai, vistiek ar lietuviai ar vokiečiai, abi kalbi, taigi lietuvišką ir vokišką suprastų.*¹

Panašiai skelbia ir laikraštis „Lietuviška ceitunga“².

V. Lambsdorffo įsakymu iš krašto 1920 02 09–12 išvesta Vokietijos kariuomenė, išplatintas atsisaukimas ir raginta gyventojus laikyti rimties³. Vasario 13 d. atvykus prancūzams, buvo nuplėštos ir sudraskytos ta proga lietuvininkų Klaipėdoje iškeltos Lietuvos vėliavos⁴.

Prancūzų karinė misija ir 21-asis Alpių šaulių pėstininkų batalionas iš Prancūzijos į Klaipėdą atvyko 1920 02 13–15 trimis traukiniais. Klaipėdos krašto perdavimas santarvininkų pajėgoms įvyko 1920 m. vasario 15-ąją⁵.

Klaipėdos lietuvių giedorių draugija „Aida“ (pirm. Adomas Brakas (1886–1952), vasario 15 d. – tą pačią dieną – kai Klaipėdos krašto valdymas buvo perduotas Prancūzijai, parengė „didę“ lietuvių šventę viešbutyje „Viktorija“ Lietuvos nepriklausomybės antrųjų metinių proga⁶. Joje apsilankė ir prancūzų *apcyrai* (karininkai). A. Brakas susirinkusiems pasakė sveikinimo kalbą lietuviškai, o kitą – prancūziškai. Pasidžiaugė, kad baigėsi vo-

Karalienės Luizės tiltas per Nemuną ties Tilže. 1920 m. gegužės mėn.

kiečių galybė, o prancūzai nebeleis skriausti lietuvių. Beje, tą dieną, norėdami „mūsų tautybę apreikšti“ ir prancūzus pasveikinti, keli lietuviai iškabino lietuviškas vėliavas, kurias įsiutę vokiečiai nudraskė bei suplėšė.

Santarvės pavedimu iš V. Lambsdorffo perėmęs Klaipėdos krašto valdymą, Prancūzijos brigados gen. Dominique Joseph Odry (1865–1962) 1920 02 17 įsakymu vokišką *Arbeitsausschussą* įteisino – pavadino *Direktorija* ir paliko galioti Vokietijos įstatymus, neprieštaravusius naujai krašto tvarkai⁷. Valdžią perėmus prancūzams, vokiečiai vietoj Klaipėdos respublikos bandė kurti Laisvąją valstybę – Freistaatą. Tam tikslui panaudojo *Heimabundą*. Krašto buvusius valdininkus Vokietija laikė laikinai išėjusiais atostogų.

Gubernatoriaus D. Odry paliepiamu (1920 04 20) sutarta, kad jie liktų ir toliau dirbti krašte, net nemokėdami lietuvių kalbos ir išsaugodami Vokietijos pilietybę, nuo balandžio 1 d. gaudami 25% atlyginimo priedą iš Vokietijos⁸. Todėl valdininkai, mokytojai, kunigai ir toliau vokiečių lietuvininkus.

PLTT atstovams pareiškus protestą, D. Odry padidino *Direktorijos* narių skaičių iki 9, papildomai 1920 03 12 paskyręs Tarybos gen. sekretorių Erdmoną Simonaitį (1888–1969) ir kunigą Hugo Augustą Voldemarą Reidį (1869–1937) (iki šiol visur klaidingai įvardijant kitą asmenį – ūkininką ir malūnininką Mikelį Reidį iš Kaukėnų)⁹.

Vasario 16 d., kai visa Lietuva šventė nepriklausomybės paskelbimo dieną¹⁰, Lietuvos Valstybės Tarybos (toliau – VT) narys ir sekretorius Jokūbas Šernas (1888–1926) su Martynu Jankum, Jurgiu Strėkiu ir Kristynu Lekšu atvyko į Kauną, kur buvo „karštai priimti iškilmingam VT posėdyje. Vakare Inteligentų klube atstovai laike prakalbas dėl abiejų Lietuvos dalių sujungimo ir buvo priimti su didžiais rykavimais“¹¹. Tačiau tą dieną neįvyko jų kooptavimas į VT. Tai neįvyko ir vėliau, nes Klaipėdos krašto atstovai, susitikę čia su Viliumi Gaigalaičiu (oficiozo „Lietuva“ redakcijos vedėju iki 1920 03 01), nusprendė, kad reikia dar pasitarti su PLTT, kurios posėdis buvo šaukiamas vasario 20 d. „Delegacijos uždavinys buvo su Lietuvos valdžia pasitarti dėl atskirtojo Prūsų Lietuvos

krašto valdymo ir sudaryti visuotini susirišimą su Lietuvos valdžia“. Šventės proga „Lietuvoje“ buvo išspausdintas PLTT Prezidento V. Gaigalaičio sveikinimas bei Vydūno (1868–1953) eilėraštis „Aukščiausioji dykybė (valnybė)“. Vasario 19 d. minėti tautos atstovai kartu su J. Šernu ir Lietuvos užsienio reikalų viceministru Petru Klimu (1891–1969) išvažiavo Klaipėdon.

Apie savo kelionę į Kauną ir įspūdžiais iš tos šventės, grįžęs į Klaipėdą, pasidalijo kultūros bei politikos veikėjas Jurgis Lėbartas (1879–1944):

„Apie savo kelionės įspūdžius Kaunan keliaudams laikė P. Lėbartas paskutiniame „Jūrios“ susiejime pranešimą¹². Jis važiavo kaip palydovas su Prūsų Lietuvos atstovais. <...> Iš čia pasivėdė Valstybės sekretorius Šernas į Valstybės Tarybos posėdį miesto teatre, kuris buvo kuograziau išpuoštas ir kupinai pilnas.“ <...> Po sveikinimų ir kalbų buvo vaidinamas Vydūno veikalas „Mūsų laimėjimas“. Po to „Metropolio“ viešbutyje vyko iškilminga vakarienė su prakalbotimis. Kitą dieną atstovai aplankė Prezidentą A. Smetoną, vakare susitiko su užsienio reikalų ministru A. Voldemaru. Trečią dieną dalyvavo VT posėdyje. Klaipėdoje paneigė gandus, kad atstovai pardavė Mažąją Lietuvą.

TK iš laikraščio „Prūsų lietuvių balsas“ perspausdinta Tautos tarybos posėdžio santrauka, kuri prasideda taip: „Tautos Tarybos naujai išrinktieji atstovai (deputiertai) pirmą kartą buvo susirinkę 20 ir 21 februarį Klaipėdoje“¹³.

Laikraštis „Lietuviška ceitunga“ (toliau – LC) rašo tik apie vasario 20 d. posėdį, bet nemini, kad dalyvavo ir iš Kauno grįžę Tautos tarybos atstovai¹⁴. Naujai išrinktoji Tautos taryba (80 narių, 3 draugijų atstovai ir „didis“ skaičius svečių) susirinko Klaipėdos „Viktorijos“ viešbutyje spręsti naujų veiklos uždavinių, nes dabar jau valdo nebe Vokietija, o Santarvė. Buvo perskaitytas Vydūno laiškas su linkėjimais, nes jis negalėjo atvykti. Išrinkta nauja *Direktorija*.

Apie PLTT posėdžius (1920 02 20–21), kuriuose buvo išrinkta nauja *Direktorija* (prezidentas A. Brakas) ir nutarta jungtis su Lietuva į vieną bendrą valstybę bei siųsti savo atstovus į Lietuvos VT, rašo laikraščiai TK, „Nauja lietuviška ceitunga“ (toliau –

NLC) (perspausdinta iš „Prūsų lietuvių balso“)¹⁵.

NLC skelbia: „21 februarį Klaipėdoje nulaikytame Tarybos posėdyje tapė sekasis nutarimas vienbalsiai priimtas: <...> tuojau neatidėliojant būtų vėl sujungtas su Lietuva į vieną bendrą valstybę <...>. Tam tikslui siunčia tas kraštas savo atstovus į Steigiamąjį Lietuvos Seimą ir taipopat į laikinąją Lietuvos Atstovybę-Valstybės Tarybą“¹⁶.

Tešinsys kitame numeryje

LITERATŪRA

- 1 Atskirtojo krašto valdininkai. *Tilžės keleivis*, 1920, febr. 10 (nr. 18), p. [1].
- 2 Ss. Atskirtojo krašto valdininkai. *Lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 5 (nr. 16), p. [2].
- 3 Atsiveikinimas klaipėdiško bataljono. Ten pat, 1920, febr. 12 (nr. 19), p. [2].
- 4 Nemuno šalies ruimavimas. Ten pat, 1920, febr. 14 (nr. 20), p. [1].
- 4 Lietuviškas karunas užtrauke buvo. *Lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 14 (nr. 20), p. [3].
- 5 Vokiečiai sudraskė Klaipėdoj lietuviškas kariūnas. *Tilžės keleivis*, 1920, febr. 17 (nr. 21), p. [1].
- 6 Vokiečiai užpuolė lietuvius! Ten pat, 1920, febr. 19 (nr. 22), p. [1].
- 7 Prancūzai jau Klaipėdoje. Ten pat, 1920, febr. 12 (nr. 19), p. [1].
- 8 Prancūzų atvykimas. *Lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 14 (nr. 20), p. [3].
- 9 Prancūzai jau Klaipėdoje. *Tilžės keleivis*, 1920, febr. 17 (nr. 21), p. [1].
- 10 Padave valdymą Santarves komisarui. *Lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 17 (nr. 21), p. [3].
- 11 Apie sulaukimą gendroliaus Odry Klaipėdoj. Ten pat, 1920, febr. 17 (nr. 21), p. [3].
- 12 Prancūzų parvykimas į Klaipėdą. *Nauja lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 17 (nr. 21), p. [1].
- 13 Gendroliaus Odry parkeliavims į Klaipėdą. Ten pat, 1920, febr. 17 (nr. 21), p. [1].
- 14 Klaipėdos urėdninkai tape gendroliaus Odry priimti. *Lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 19 (nr. 22), p. [1].
- 15 Prakalba gendroliaus Odry. Ten pat, 1920, febr. 19 (nr. 22), p. [1].
- 16 Padavadyjimas Nemuno kraštui. *Lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 19 (nr. 22), p. [1].
- 17 Klaipėdos krašto užėmimas per gendrolių Odry. *Tilžės keleivis*, 1920, febr. 19 (nr. 22), p. [1].
- 18 Lietuviai pasisveikino su prancūzais Klaipėdoje. Ten pat, 1920, febr. 19 (nr. 22), p. [1].
- 19 Klaipėdos krašto užėmimas. *Nauja lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 19 (nr. 22), p. [1].
- 20 Atsiauikimas į Klaipėdos krašto gyventojus. Ten pat, 1920, febr. 19 (nr. 22), p. [1].
- 21 Paskelbimas. Klaipėdos krašto valdžios žinios, 1920, merca 1 (nr. 1), p. [1].
- 22 Perėmimas Klaipėdos krašto vyriausio valdymo. Ten pat, 1920, merca 1 (nr. 1), p. 3–4.
- 23 6 Hp. Lietuvių šventė Klaipėdoje. *Lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 17 (nr. 21), p. [3].
- 24 Kalba pono Brako Klaipėdos lietuvių šventėj. *Tilžės keleivis*, 1920, febr. 21 (nr. 23), p. [1].
- 25 7 Žemės Direktorija Nemuno šalies. Ten pat, 1920, febr. 24 (nr. 24), p. [1].
- 26 Žemės Direktorija Nemuno šalies. *Lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 21 (nr. 23), p. [2].
- 27 8 Garantijos ir teisės Klaipėdos krašte pasilikusiuju vokišku valdininku. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1920, apr. 20 (nr. 1 (8)), p. 2–4.
- 28 Apie vokiškuosius urėdninkus atskirtame Nemuno krašte. *Tilžės keleivis*, 1920, apr. 27 (nr. 51), p. [1].
- 29 Vokiškieje urėdninkai atskirtame Nemuno krašte. Ten pat, 1920, apr. 29 (nr. 52), p. [1–2].
- 30 9 Nutarimas. Ten pat, 1920, merca 18 (nr. 33/34), p. [3].
- 31 Nemuno šalies Direktorije. Ten pat, 1920, merca 25 (nr. 37), p. [2].
- 32 Apie Žemės Direktorija. *Lietuviška ceitunga*, 1920, merca 18 (nr. 34), p. [3].
- 33 Žemės Direktorija Nemuno šalies. Ten pat, 1920, merca 28 (nr. 36), p. [2].
- 34 10 Tautos šventė Kaune. *Tilžės keleivis*, 1920, febr. 26 (nr. 25), p. [2].
- 35 Tautos šventė Kaune. *Nauja lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 24 (nr. 24), p. [3].
- 36 Valstybės Prezidento A. Smetono kalba. *Tilžės keleivis*, 1920, febr. 28 (nr. 26), p. [2].
- 37 J. Stiklorius (Tilžėje). Lietuvos nepriklausomybė ir „užsienio“ lietuviai. *Lietuva*, 1920, kovo 2 (nr. 49 (331)), p. [2–3].
- 38 11 Mažosės Lietuvos atstovai Kaune. *Nauja lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 26 (nr. 25), p. [2].
- 39 12 Pranešimas pono Lėbaro apie savo kelionę Kaunan. *Lietuviška ceitunga*, 1920, merca 11 (nr. 31), p. [3].
- 40 Pranešimas pono Lėbaro apie savo kelionę Kaunan. *Tilžės keleivis*, 1920, merca 18 (nr. 33/34), p. [2–3].
- 41 13 (Bl.). Tautos Tarybos suvažiavimas Klaipėdoje. Ten pat, 1920, febr. 26 (nr. 25), p. [3].
- 42 14 Sp. Tautos Tarybos susiejimas. *Lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 24 (nr. 24), p. [2].
- 43 15 [Endrikaitis]. Tautos Tarybos posėdis. 20 ir 21 febr. *Tilžės keleivis*, 1920, febr. 28 (nr. 26), p. [1].
- 44 Endrikaitis. Tautos Tarybos posėdis (primezgimas). Ten pat, 1920, merca 2 (nr. 27), p. [1–2]. Prūsų Lietuvos Tautos Tarybos nutarimas. Ten pat, 1920, merca 4 (nr. 28), p. [2].
- 45 „B.“ Suvažiavimas Tautos Tarybos Klaipėdoje. *Nauja lietuviška ceitunga*, 1920, febr. 26 (nr. 25), p. [1].
- 46 Endrikaitis „Balse“. Tautos Tarybos posėdis. Ten pat, 1920, febr. 28 (nr. 26), p. [1].
- 47 16 Prūsų Lietuvių Tautos Tarybos nutarimas. Ten pat, 1920, merca 2 (nr. 27), p. [1].

BARIKADOS

Agnė Biliūnaitė

Visi žudikai turi būti nubausti, nebent jie žudo daug ir skambant trimitams.

Volteras

Tą naktį prieš dvidešimt trejus metus man buvo devyneri. Atsimenu kaip pabudau nuo virtuvėje degančios šviesos. Buvo užėjusi nėsčia kaimynė. Mama pusbalsiu aptarinėjo naujienas, paskubomis tepė tėčiui sumuštinis ir pylė į termosą arbatą. Gatve pravažiavo automobilis per ruporą kviečiantis Anykščių vyrus vidurnaktį rinktis prie savivaldybės, iš kur suorganizuoti autobusai vežė į Vilnių prie Parlamento. Pamenu, kad buvo šiek tiek baisu, bet labai norėjau važiuoti drauge ginti Lietuvos. Suvokiau, kad ten reikia daugybės žmonių ir jaučiausi pakankamai didelė. Vėliau mama pasodino priešais nespaltotą televizorių ir sakė „vaikeli, žiūrėk ir viską dėkis į galvą, nes čia vyksta istorija.“ Pamenu kaip nutrūko televizijos transliacija, pamenu žvakutę ant palangės. Pamenu krūvas guašu pieštų piešinių, kuriuose net vaivorykštė dažniausiai būdavo trispalvė. Pamenu vėjo malūnelių šventę pavasarį – visos barikados buvo išpieštos spalvotomis kreidelėmis.

Tokie ne išsamūs, bet svarbūs mano prisiminimai apie 1991 m. sausio 13-ąją. Būtent iš to – labai asmeniško, labai emociško – santykio su dar nesena Lietuvos istorija jungtinės lietuvių ir latvių pajėgos 2014 m. vasarį pagimdė spektaklį „Barikados“. Jau vien užmojis kurti drauge – garbingas mėginimas pasitikrinti Pabaltijo vienybės jausmą. Skaitant interviu su latvių režisieriumi Valteriu Siliu (g. 1985), dramaturgais Jāniju Balodžiu (g. 1987) ir Goda Dapšyte (g. 1983) atsiskleidžia pasirinkimas eiti sudėtingesniu kūrybiniu keliu: skaitomos visos įmanomos knygos, atsiminimai, to meto dokumentai, analizuojami faktai, pačių kūrėjų bei aktorių asmeniniai atsiminimai ir jausenos, atskiri elementai permastomi, išmėginami scenoje ir, jeigu pasiteisina, iš jų klijuojama bendra mozaika. Mėginama atskleisti, kaip greta didžiosios Nepriklausomybės idėjos vyko kasdienis paprastų žmonių gyvenimas ir kaip, kodėl ta didžioji idėja vis dėlto pavyko.

Nors spektaklio pradžioje aktoriai (Tadas Gryn, Elzė Gudavičiūtė, Martynas Nedzinskas, Marius Repšys, Ainis Storpirstis, Monika Vaičiulytė, Toma Vaškevičiūtė ir Vainius Sodeika) teisinasi, kam drįso imtis šios didelės temos, kai jų ten lyg ir nebuvo, būtent tai ir tampa pačiu įdomumu – nes mes (čia jau aš susitapatinu su šia jaunąja teatro kūrėjų karta) irgi norime ir turime ką apie tai pasakyti. Nes mes tada buvome – nesvarbu, penkerių ar dvylikos – mes dalyvavome toje pačioje kovoje. Tik mūsų kova vyko smėlio dėžėje, kiekvieną smėlio kūgį matant kaip Gedimino pilį, ji vyko prie popieriaus lapo, kiekvieną piešinį atkakliai užbaigiant trispalve, ar vakarais prieš užmiegant mokantis mintinai Lietuvos himno posmelius. Spektaklio premjeros metu aktorių amžiaus vidurkis – trisdešimt metų. Tad scenoje mėginama prisiminti ir permąstyti įvykius keliais frontais – savo paties vaikišku žvilgsniu, savo tėvų, kurie tuo metu buvo maždaug trisdešimties, iš savo kaip mažos norinčios būti laisva tauta perspektyvos tada ir iš savo kaip jau laisvos tautos perspektyvos dabar. Tuo pat metu, kai scenoje kalbėjo sausio 13-ąją budėjusieji, žuvusieji, gydžiusieji, bijojusieji, abejojusieji, sprendusieji, kaimyninėje Ukrainoje Maidano aikštėje vyko to paties istorinio „spektaklio“ adaptacija, adaptuojant nebent aukų skaičių pagal šalies gyventojų kiekį. Sėdintys salėje, kuriam laikui atitrūkę nuo internete sekamų Rusijos ir Ukrainos viražų, lengviau neatsikvėpė – scenoje inscenizuotas Nobelio komiteto posėdis, kuriame svarstyta, kam teikti taikos premiją – Popiežiui ar Gorbačioviui, vyko esamajame tęstiniame laike. Vakarų Europa nei tada, nei dabar kaimynystėje vykstančių istorijos pamokų ne tik nesimoko, ji jų net nemėgina nusirašinėti.

„Barikados“ – tai tas spektaklis, kurio laukiau nuo tada, kai paskutiniajame „Sirenų“ festivalyje

pamačiau latvių spektaklį „Legionieriai“, režisuotą to paties Valterio Silio. Būtent toks dokumentiškai fragmentiškas, konceptualiai keliasluoksnis, tragikomiškas postdraminis priėjimas prie kvapą, skonį ir emociją išsaugojusių mūsų įvykių leidžia matyti iškart kelias realybes – tada ir dabar. Su humoru žvelgiama į aistringą tautiškumą ir patriotiškumą, materializuojant šias dideles sąvokas į gintarų karolių, „Vytauto“ mineralinį vandenį ir polką su ragučiais, kuriais tarsi nuo velnio ginamasi nuo rusų, ir čia pat įsitikinti, kad nors žvelgiant atsilošus iš saugios (?) šiandienos tai atrodo tiesiog absurdas, realiai tada būtent tai magiškai suveikė – ir tiesiogine, ir perkeltine prasme. Spektaklį praturtina aktorių Mariaus Repšio, Tomos Vaškevičiūtės monologai-atsiminimai, kurie vos išartai prarado autorystę, tapo bendrine atmintimi, prie kurios tarsi prie kokio stuburo prisisišliejo kiekvieno žiūrinčiojo prisiminimai.

Istorinės realybės ir teatrinės fantazijos, o gal istorinės fantastikos ir teatrinės tiesos paieškos darėsi vis įdomesnės, kadangi scenoje greta vardais ir pavardėmis prisistatančių – tarsi save vaidinančių – aktorių ima veikti realūs personažai – Landsbergis, Prunskienė, Šimėnas, Ozolas. Asmeninės emociškos istorijos seansą dar labiau sustiprino antrąją premjerą pagerbęs ir antroje eilėje įsitaisęs tikrais Vytautas Landsbergis. Po premjeros interviu *Delfi* portale Aukščiausiosios Tarybos (AT) Atkuriamojo

Seimo pirmininkas, Europos Parlamento narys profesorius, spektaklyje atpažinęs ne tiek save, kiek legendas apie save, sakė: „Aš matau, kad jie bando įsivaizduoti. Jie nebuvo, jie nematė, jie neatsimena, jie negali autentiškai to atkurti. Jie iš fragmentų, kokių nors paradoksalių sugretinimų, juokavimų kuria tokį vaizdą – savo fejeriją, savo šventę, fantasmagoriją. Tačiau tada negyvenusiems žmonėms gali likti išpūdis, kad turbūt taip ir buvo. Nors aš jiems pasakiau – paimate komiškus dalykus arba prikuriate komiškus dalykus ir išėina linksmas vaizdelis apie tą labai sunkų laikotarpį. O tada visai nebuvo linksma. Buvo visai kitoks laikotarpis nei čia rodoma linksmybė. Bet linksmybės gyvenime reikia.“

Vėl pasigirsta švelnus kaltinimas, kad kiti, tuo metu nebuvo Tarybos kabinetuose, tiesiogiai nekalbėję telefonu su Gorbačiovu, neva negali suprasti ir perteikti, kaip viskas buvo iš tikrųjų. Kaip viskas buvo iš tikrųjų vyrams ir moterims, sužavavusiems iš visos Lietuvos ir naktis leidžiantiems prie laužų, nuo šalčio ir nuo nerimo besiginantiems daina? Kaip viskas buvo iš tikrųjų sausio 13-tąją pradingusiam premjerui Albertui Šimėnui, spektaklyje persekiojamam taksisto, per radiolą leidžiančio dainą „Hell's Bells“? Kaip viskas buvo iš tikrųjų vaikui, vienai vienam paliktam tamsiuose

Nukelta į 5 psl.

Scenos iš spektaklio „Barikados“

Atkelta iš 4 psl.

namuose ir besiklausančiam guodžiančio kaimynės balso ragelyje? Kaip buvo iš tikrųjų pačiam Vytautui Landsbergiui, skambinančiam M. K. Č. „Miške“? Arba bent jau kaip kiekvienam iš šių gyvųjų sausio 13-osios barikadų galėjo būti? Teatro scena – pati tinkamiausia vieta sunėsti į bendrą krūvą padrikus jausmus, faktus, veiksmus, atsiminimus, uždegti juos tarsi vieną bendrą laužą ir susišildyti šiandieninėse lenktynėse sužvarbusias sielas.

Spektaklyje faktams gražinama emocinė teisybė. Nelieta nutylėti neseni įvykiai – rusiško kanalo PBK eteryje pasirodžiusi laida „Žmogus ir įstatymas“, kurioje pristatytas reportažas, kaip tą sausio 13-ąją „savi šaudė į savus“. Pasinaudojant teatro teikiama galimybėmis, mėginama atskleisti Rusijos valdžios taikomas manipuliavimo metodikas. Kaip pavyzdys restauruojama propagandos retušuota tiesa apie Sovietų Sąjungos karių didvyrius. Įvyksta ir politinės ezoterikos seansas, kai įsiskaudinusi ir beatsistatydinanti Prunskienė išrėžia Landsbergiui, kad šis netapsiąs prezidentu nei 1993 m., nei vėliau, nes prezidentais bus A. M. Brazauskas, V. Adamkus, R. Paksas, vėl V. Adamkus ir Dalia Grybauskaitė („Kas ta Dalia Grybauskaitė“? – klausia Landsbergis. – „Ai, tokia gabi jaunesnė mano kolegė“, – atrėžia Prunskienė). Nes tinga ir politinių anekdotų, taikliai įkūnytų personažų iš to meto socialinės realybės – sniaukrojančias apsauginis, karingai nusiteikusi kaimynė rusė. Ką jau kalbėti apie subtiliai parinktus kostiumus – Aukščiausios Tarybos kabinetų politikai apvilkti raštuotomis vilnonėmis liemenėmis, storarėmiais akiniais, o prie Televizijos bokšto ir Parlamento besibūriuojantis jaunimas – 9 dešimtmečio plačiarankoviais megztiniais ir džinsais. Subtilu, lakoniška ir taiklu.

„Barikados“ – tai spektaklis, kurį būtina vežti ir rodyti Vakarų Europos teatrų festivaliuose, nes šiame naujame Vakarų flirte su Rusija būtent mes – lietuviai, latviai, estai – galime ir privalome atskleisti didžiųjų pasaulio lošėjų kortas. „Barikadas“ būtina rodyti ir Rytų Europoje, kad paragintume tuos, kurie patiria panašius dalykus, imtų apie tai kalbėti pa-veikiausia – meno kalba. „Barikadas“ būtina rodyti visoje Lietuvoje, kad praėjus dvidešimt trejiems metams kiekvienas šioje šalyje gyvenantis pilietis, o ypač moksleivis, permąstyty, pravėdintų atminties sandėliuką ir jį susitvarkęs taptų tvirtesnis, laisvesnis, laimingesnis. Nes mes gyvename pačiu įdomiausiu laiku, kai dar gyvos visos trys grandys: tie, kurie laisvę iškovoję, tie, kurie tą laisvę išlaikę, ir jau pilnamečiai tie, kurie laisvi nuo gimimo ir turi tą laisvę išgyventi.

Kafehauzas.lt

Agnė Biliūnaitė (g. 1981) – poetė, prozininkė, vertėja, kultūros organizatorė. 2004 m. baigė VU lyginamąsias Azijos studijas (sinologijos specialybės bakalaurė). Metus studijavo kinų kalbą ir kultūrą universitete Taivanyje. 2006 m. baigė kultūros vadybos ir kultūros politikos magistrantūrą Vilniaus dailės akademijos UNESCO katedroje. Iš kinų kalbos išvertė Nobelio premijos laureato Gao Xingjian romaną „Dvasios kalnas“ (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011) □

Garsūs dailininkai litvakai grįžo į Lietuvą savo darbais

Parodos „Sveikas, Paryžiau! Litvakų dailininkų keliais“ plakatas

Maxas Bandas. Knygų turgus Paryžiuje

Algis Vaškevičius

Iki kovo pabaigos Kaune, Mykolo Žilinsko dailės galerijoje veikia paroda „Sveikas, Paryžiau. Litvakų dailininkų keliais“. Šioje ekspozicijoje pristatoma 11 žinomų autorių kūryba – 40 tapybos ir 9 skulptūros darbai, dauguma jų yra rodomi pirmą kartą.

Rengiant šią parodą, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomas Paryžiaus litvakų kūrinių rinkinys buvo papildytas darbais iš meno fondo „Lewben Art Foundation“ ir jo dukterinio projekto „Lietuvos išeivijos dailės fondas“. Abiejų fondų iniciatorius – įvairias finansines ir verslo valdymo paslaugas teikianti lietuviška įmonė „Lewben Group“.

XX a. pradžioje kiekvienas dailininko karjerą pradantis jaunuolis svajojo nuvykti į Paryžių, į meno Meką, kur kunkuliuoja meninis gyvenimas privačiose studijose ir mokyklose, salonuose ir parodų galerijose, kavinėse ir naktiniuose baruose, kur kiekvieną dieną gimsta nauja meno srovė.

Ypač Paryžius viliojo litvakus – žydų jaunuolius iš vakarinių Rusijos imperijos gubernijų, vėliau – iš laisvosios Lietuvos. Taip Paryžiuje atsidūrė ne vienas vėliau garsiu tapęs dailininkas, taip be dokumentų, vos su 7 frankais kišenėje čia pasirodė ir Izis Bidermanas, vėliau tapęs vienu žymiausių Prancūzijos ir Europos fotografų.

Parodos kuratorė, menotyrininkė Vilma Gradinskaitė teigė, kad į Paryžių litvakai emigravo dviem bangomis. Pirmoji banga plūstelėjo prieš Pirmąjį pasaulinį karą, kai 1910-aisiais į Paryžių atvyko Marcas Chagallas ir Ossipas Zadkine, taip pat keli Vilniaus piešimo mokyklos mokiniai, tarp jų ir garsusis Jacques Lipchitzas.

Pasibaigus karui, jau iš Nepriklausomos Lietuvos į Paryžių atvyko Jokūbas Mesenbliumas, Maxas Bandas, Neemija Arbit Blatas, kurie papildė litvakų dailininkų bendruomenę Paryžiuje.

Pasak menotyrininkų, didžioji dalis litvakų, gimusių ir augusių religingose žydų šeimose nedideliuose Rytų Europos miesteliuose – *štetluose*, į Paryžių atsivežė unikalią jauseną ir pasaulėžiūrą. Ta žydiška *štetlo* kultūra ir savitas tautinio meno supratimas litvakų kūryboje susipynė su moderniomis tuometėmis Paryžiaus meno kryptimis – postimpresionizmu, fovizmu, kubizmu, futurizmu. Būtent ši sintezė suformavo vadinamąją *L'École de Paris* kryptį, kuri dar vadinama prancūziškuoju arba prancūziškuoju-žydiškuoju ekspresionizmu.

Atvykusius dailininkus domino supantis gyvenimas – miestų skverai ir gatvės, kavių ir turgaus šurmuly, karuselių ir cirko palapinių džugesys. Būtent šie motyvai dažnai atsispindi ir naujojoje parodoje eksponuojamuose darbuose. Menininkams įdomus ir draugo ar žmonos portretas, ir nostalgiki peizažai, ir moters aktas studijoje. Darbuose ryškus lyrizmas, juose galima jausti žodžiais nenusakomą žydiškąją melancholiją. Tokia stilistika buvo itin populiari nuo 1910 iki 1940 metų, o *L'École de Paris* kryptiniai atstovavo keli šimtai dailininkų, tarp jų – apie 60 litvakų iš Rytų Europos ir daugiau nei 150 žydų dailininkų iš viso pasaulio.

Vienas garsiausių autorių – Marcas Chagallas (1887–1985), įgijęs dailės pagrindus gimtajame Vitebske, drąsiai nėręs į Paryžiaus meninio gyvenimo sūkurį ir greitai

pastebėtas meno kritikų. Šiandien dailininko darbai puošia visų didžiausių pasaulio muziejų kolekcijas. Jis visą gyvenimą liko ištikimas savam braižiui, pagrindinį dėmesį skirdamas spalvine išraiškai. Jo drobėse susipynė kasdienės *štetlo* gyvenimo scenos, žydų poezijos ir folkloro motyvai, chasidų pasakojimų bei Senojo Testamento istorijos ir mylimų miestų Vitebsko bei Paryžiaus vaizdai.

Kitas garsus menininkas, kurio darbai eksponuojami šioje parodoje – Druskininkuose gimęs Jacques Lipchitzas (1891–1937). Į Paryžių jis atvyko 1909 metais ir per daugiau nei šešiasdešimt kūrybos metų iš bronzos ir akmens sukūrė gausybę skulptūrų, kurios šiandien puošia didžiausių pasaulio miestų aikštes ir parkus.

Dar vienas visame pasaulyje gerai žinomas menininkas litvakas – Šakių rajone, Naumiestyje gimęs Maxas Bandas (1900–1974). Jis 1920 m. išvyko studijuoti į Berlyną, o po trejų metų persikėlė į Paryžių. 1933 m. svečiuodamasis Jungtinėse Amerikos Valstijose, jis tapė prezidento Franklino D. Roosevelto portretą. Prasidėjęs Antrajam pasauliniam karui, dailininkas su šeima persikėlė į JAV. Jis dalyvavo parodose didžiuosiuose Vakarų Europos, JAV, Izraelio, Japonijos miestuose.

Ne mažiau garsus bei žinomas yra ir kaunietis menininkas Neemija Arbit Blatas (1908–1999), kuris nuo 1926 m. gyveno Paryžiuje. Jis tapė, piešė, kūrė grafikos darbus, lipdė skulptūras, bandė save ir teatro srityje. Dailininkas surengė kelias dešimtis personalinių parodų visame pasaulyje, jo kūryba įvertinta gausybe apdovanojimų. Praėjusiais metais dailininko šeima Lietuvai dovanavo jo kūrybos aukso fondą – daugiau kaip 100 skulptūrų ir paveikslų.

Naujoji paroda nuo pat pirmųjų dienų susilaukė didelio susidomėjimo, gausiai lankoma dailės mylėtojų. „Sveikas, Paryžiau!“ – ne vienintelė paroda Lietuvoje, kurioje galima pamatyti „Lewben Group“ įkurtų dailės fondų darbus. Iki kovo pradžios Taikomosios dailės muziejuje Vilniuje veikė vieno iškiliausių išeivijos dailininkų Kazimiero Žoromskio jubiliejinė darbų retrospektyva. Tai buvo jau antroji paroda, surengta pažymint Lietuvoje dailininko gimimo 100-metį. Parodos ekspozicija buvo sudaryta iš Kazimiero Žoromskio kūrinių, saugomų Lietuvos dailės muziejuje ir penkių parodai paskolintų Lietuvos išeivijos dailės fondo (Vilnius) paveikslų, kurie praplėtė parodos tematiką ir padėjo geriau suvokti dailininko kūrybos raidą. □

Parodos M. Žilinsko muziejuje vaizdai.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Marcelijus Martinaitis

SLENKSTIS

*Ten šviečia daiktai, ir jie kvepia
Iš molio išeinančiu pašalu.
Ten teka upelis – lyg verkia,
Ir naktį gilų vandenuos.*

*Ten motinai liūdna. Ji tyli,
Skara prisidengusi veidą.
Ir slenkstis ten perskiria žmones,
Ir verkia vaikai, kad tylu.*

*Ir gęsta miškai ten. Ir miegas –
Lyg žemėj miegotum. Gilu taip.
Pražydusių motinos galvą
Ten supa vanduo.*

AUKOJIMAS

*Už tuos,
Kuriems džiugiąją valandą išmušė varpas aštuntą,
Ir už tuos, kuriems mirtiną valandą išmušė varpas,
Kurie neatsimena nieko ir jau nepabunda:
Jų pavardė – tai diena, naktis – tai jų vardas –*

*Už tuos, kur dainavo liūdnei, tarsi šviestų spingsulė,
Už rankenų užmirštą šilumą – užmarštį be pabaigos,
Už tuos, kas ramybę ateinantiems siūlė,
Už didelį Dėkui, už amžiną jų Visados –*

*Už tuos – be kalbos ir be balso, kaip varpinės senos be varpo –
Jų šilumą žvėrys išlaižė iš dirvoj pėdos paliktos –
Už tuos, kur pamiršo, kur guldė po amžių pavarte
Ir negyviems neteisybę užrašė kreida ant kaktos –*

*Už tuos – iš tamsos, iš nakties ir iš molžemio kvapo,
--- Už Visados ir už Niekad, už plūgais apartus metus –
Už juos tu ant pirmojo žalio pavasario lapo
Pasirašyk tris kartus.*

*O tu padaryk, kad aš būčiau bevardis,
Kad būtų lengviau man pabusti iš miego,
Kad nieko aš sau negalėčiau pavergti,
Kad, rytą pabudęs, sugrižčiau iš niekur,*

*Kaip grįžta palaidotas, metais pražuvęs,
Kaip aidas nuo miško pareina atolu.
Dar niekam kerštu ir teisėju nebuves –
Jau niekam nebūsiu sūnum anei broliu.*

*Tave tik už seserį aš parsivesiu
Į savo išvėsusį šalvėjų būstą. –
Išvarstytos durys. Nuo vėjų išblėso
Čia saulės baltumas, – ir šalta pabusti.
Ir taip – atsikelti, save čia užmiršti
Ir būti be vardo tarp tų, kur keliauja.
Bet vėl prie daiktų tu prisilieti pirštais –
Lyg vardini viską iš naujo.*

Antano Sutkaus nuotr.

Gretos Vasiliauskaitės nuotr.

BROLIŠKUMO PERTEKLIUS

Julius Sasnauskas

Būna dienų, būna akimirų, kai tas archajiškas bažnytinis kreipinys – *broliai ir seserys* – neatrodo nei pasenęs, nei nuvalkiotas, nei koks dirbtinis, nenuoširdus, netikras. Kovo 11-oji yra tarp tokių dienų. Šiandien gražu ir gera žiūrėti į kiekvieną šio miesto, šios šalies žmogų ir sakyti: tai mano brolis, tai mano sesuo. Tarytum paties dangaus dabar mums būtų pasiūsta ta brangi ir tokia nekasdienė tiesa, kad visi mes kažin kaip surišti vienas su kitu, supančioti, pasmerkti slėpiningai giminyntei, kuri gal iš istorijos, iš bendro likimo, iš oro, iš tos pačios lietuviškos saulės virš mūsų, o gal iš Apvaizdos rankų, iš Kristaus.

Dar sykių ačiū Kovo 11-ajai. Net jeigu nieko daugiau ji mums nekalbėtų ir nereikštų, tos vienos žinios gana, kad galėtume šiandien džiaugtis ir dėkoti. Suprantu, tai tik akimirkos jausmas, trumputis nušvitimas, jis išsi-skaidys ir vėl kuriam laikui pasislėps. Bet trokštu jo ir ilgiuosi lyg kokio dieviško apreiškimo. Jo negalėjai tikėtis anais metais, kai tebuvome vergai, valgantys baimės ir melo duoną, be garbės ir be teisių. Brolystės jausmas – tai laisvės dovana. Tik išlaisvintas žmogus ir žmonių bendrija gali sakyti: mes esame broliai ir seserys. Ir priešingai – šios giminyntės užtemimas ar atsisakymas bloškia tautas ir žmones atgal į vergovės namus, atima džiaugsmą ir viltį, žudo gyvenimą.

Krikščionybės aušroje apaštalas Paulius plėsdamas broliškumo ratą ne tik skelbė nuosprendį antikinei vergovės institucijai, bet ir pamažu klibino jos pamatus. Trumpiausiame ir bene gražiausiame savo laiške, adresuotame krikščioniui Filemonui, Kolosų miesto turtuoliui ir vergvaldžiui, Paulius kalba apie jo apsigovusį ir pabėgusį vergą Onesimą, kurį pats vėliau buvo sutikęs, pakrikštijęs ir ketinęs pasilikti kaip padėjėją. Romos įstatymai reikalavo pabėgusį vergą gražinti šeimininkui. Pauliui dar svarbiau nenusikalsti draugystei, kuri jį sieja su Filemonu. Jis siunčia Onesimą atgal į Kolosus. Bet kartu siunčiamas ir laiškas. Vergvaldys prašomas tuomet nesuvokiamo, skandalingo dalyko – priimti vergą kaip „mylimą brolių“. Pauliaus žodžiai skamba lyg koks revoliucinis manifestas, kai apie pabėgusį vergą pasakoma: „Jis ypač brolis man, o juo labiau tau, ir kaip žmogus, ir kaip Viešpaties tikintysis“. Parašius šią eilutę ir ją išgirdus pasaulyje prasidėjo neišvengiamas galas bet kuriai žmogaus pavergimo sistemai.

Panašiai kaip Paulius nešinas evangeline brolystės žinia ėjo pas mus ir šv. Brunonas, kurio kankinystė pranešė Europai iki tol negirdėtą Lietuvos vardą. Jam reikėjo čia tų, kuriuos galėtų priimti kaip brolius ir seseris Kristuje. Jo beginklė, kone vaikiškai naivi misija liudija, kad jis ėjo ne kryžiaus karo pagonims skelbti. Neatpažinome tada, turbūt ir negalėjome atpažinti, kad jis mūsų brolis. Tačiau to susitikimo žymė liko įstrigusi tarp šventųjų ažuolų. Ar tik ne Brunonas bus pamokęs lietuvius, kad giesmė taip pat yra didis ginklas?

Paskui prieš aštuonis šimtmečius buvo Pranciškus Asyžietis, kuris apkabines raupsuotąjį ir pavadinęs jį broliu išgelbėjo nuo puikybės bei išdidumo naštos svyrančią Bažnyčią.

Amžinos išminties žodžiai

Aldona Ruseckaitė

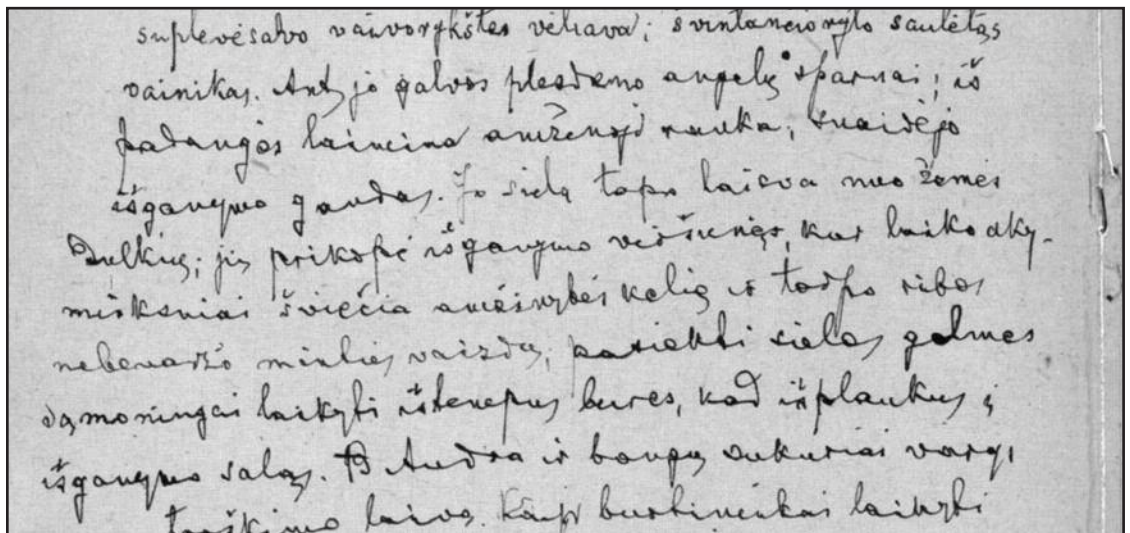
Pasaulis modernėja, skęsta technologijose, skuba gyventi, kartais, atrodo, lekia lyg į prarają ir vis tik – vienas gyvenimo pagrindų dar lieka žodžiai, žmonių bendravimas, artumas, pasiilgimas, nes pasimetusiųjų, pasimetančiųjų, jaučiančių gyvenimo nuovargį vis daugiau ir daugiau. Dar galime padėti vieni kitiems išmintingais žodžiais, tik reikia bent laikinai sustoti ir susikaupti, susivokti, kas svarbiausia. Taip rašau todėl, kad noriu kalbėti apie tris labai plonas knygeles, tiksliau – sąsiuvinius, kurių autorius yra Jonas Mačiulis-Maironis, o jų pavadinimai – „Saulėtas vainikas“ (2012), „Kaip nepastovi žemiškoji garbė“ (2013), „Mokslas – tai didžiausia galybė“ (2013). Jaunesnieji skaitytojai gali nustebti – vėl Maironis! Neseniai atšventėme poeto 150 metų jubiliejų, daug visko girdėjome (jeigu buvo įdomu...), tai kas gi čia naujo? O nauja yra tai, kad šiuose kukliuose plonuose sąsiuvinuose spausdinami Maironio neskelbtų tekstų fragmentai. Žinoma, čia ne eilėraščiai. Čia yra žodžiai, kurie gali net šiandienos skubantį žmogų sustiprinti, padėti susigaudyti aplinkoje ir savyje.

Maironio lietuvių literatūros muziejuje net ir po jubiliejinių metų yra išlikę iki šiol vis dar neskelbtų profesorius, rektorius, prelatas, dramaturgas, poetas Maironio pamokslų, paskaitų, pasisakymų, pranešimų, iškilų pastatų šventinimo kalbų – viską sudėjus į vieną knygą, susidarytų gan solidus tomas. Bet kol kas mes, muziejininkai, leidžiame tik plonyčius sąsiuvinius, kurių leidybą siek tiek parėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, o daugiau šią leidybą finansškai rėmė ponija Aldona Stark, vertėjo Miltono Stark (1925–1992) našlė, gyvenanti Kalifornijoje, Santa Monicoje. Esame jai labai dėkingi už paramą ir supratimą – nedažni atvejai...

Nebijau pasikartoti, jog tuose sąsiuvinuose spausdinami amžinos išminties žodžiai.

Pirmasis sąsiuvinis „Saulėtas vainikas“. Niekada nepublikuotas originalus Maironio tekstas iš rankraščio, parašyto ant išplėsyto sąsiuvinio juodų kolenkordinių viršelių vidinės pusės. Šis rankraščio formatas ir nulėmė, jog leidžiame sąsiuvinius. Nebeįmanoma jau dabar atsekti, ką dar poetas buvo rašęs į tą sąsiuvinį, kaip ir neįmanoma ištyrinėti šio rankraščio žanro, paskirties ar parašymo metų. Kad šis paslaptingas ir įdomus rašinys turėtų pavadinimą, iš jo parinkti du tinkamiausi apibendrinimui žodžiai – „Saulėtas vainikas“. Tekstas suskaidytas sakiniiais, bet yra ir sakinio pusė, ir du žodžiai, ir nutrūkusi mintis. Daug originalių maironiškų aforizmų. Kaip pavyzdžiui: „Banguojančiose mūsų gyvenimo jūrose svajonė kaip aukso irklai, grakščiai praskirdama kitų jausmų bangas, veda mus prie trokštamojo kranto“, „Gamta – tai knyga, kurioj viską atrasi“, „Būtų labai nuobodus gyvenimas, jeigu žmonija pasiektų savo idealą ir jos nebėžavėtų nauji troškimai“. Yra ir kitokių pasakymų, kurie tarytum saugo kažkokią Maironio paslaptį, yra itin asmeniškai. Poetas nerašė dienoraščio, nedaug išliko laišku, buvo uždaro būdo, tad tokios mintys kelia nuostabą ir žadina smalsumą: „Manyje gaudžia visas pasaulis“, „Tavo grakščios rankutės naikina nuo mano kaktos kieta gyvenimo rašytus bruožus“, „Iš tavo akių krinta svajonės ir mano siela“, „Mane slegia mano paties supiltas kalnas?“ Gal tai yra išlaptinti poeto prisipažinimai? Tebūnie, taip ir palikime, bet tekstas labai poetiškas, pakylėtas, vaizdingas.

Antras sąsiuvinis „Mokslas – tai didžiausia galybė“, pavadintas irgi paties Maironio žodžiais, ištrauktas iš pranešimo „Mokslas reikalingumas ir lavinimasis“, paskaityto klierikams 1917 m. rugsėjo 4 d. Šiame leidinyje spausdinami iki šiol neskelbtų Maironio 1917–1922 metų kalbų fragmentai. Kalbos pasakytos bendraujant su Kauno kunigų seminarijos, kurios rektoriumi buvo 1909–1932 m., auklėtiniais. Prasmingiausias ir įtaigiausias žodžius rektorius tardavo per klierikų rekolekcijas, kuriomis prasidėdavo seminarijoje mokslo metai. Jose būdavo pranešimų, vadinamų konferencijomis. Iš šių Maironio pranešimų matyti, kad jis prieš rekolek-

Maironio rankraščio fragmentas

cijas tardavo įžanginį žodį, stengdamasis jaunuolius nuteikti susimąstymui, ramybei, išpažinčiai, tikslingam mokslo siekimui. Trumpesnės, tačiau irgi įdomios yra Maironio kalbos išleidžiant auklėtinius šv. Kalėdų ar vasaros atostogų.

Maironio kalbos galėtų būti aktualios ir šiandienos jaunimui, jų mintys prasmingos, pamokančios, bet neįkyrios, be didaktikos: apie mokslo vertę, gyvenimo prasmę, laiko panaudojimą, darbo svarbą, pagarbą kitam žmogui, netgi savo motinai. Kalbėdavo gana vaizdingai, įtaigiai. Rektorių mokslą ypatingai vertino, pripažino: „mokslas – tai didžiausias turtas: markės ir rubliaus vertė krinta, bet mokslo auga. (...) Mokslas – tai didžiausia galybė, kuri valdo pasaulį ne tik materialiai, bet ir dvasioms duoda pakraipą...“ Šiandieną galėtume teigti, kad Maironis ėjo pirma savo laiko. Jau tuomet auklėtiniais jis aiškino, kad labai svarbus besimokančiojo savarankiškumas, supratimas, pastangos. „Čia priklauso ne tiek nuo mokytojų, kurie neįdės koku kaušu smegenų į galvą. (...) Mokytojai bent kiek pagelbėja mokiniams patarimais, bet reikia priprasti be ypatingo jų vadovavimo apsieiti.“ Mokslas – yra atsakingas ir sunkus darbas, tačiau jam reikia pasiryžti. Maironis savo klierikams kalbas sakė iki savo mirties, iki 1932 m. Ir, žinoma, kai kurios mintys metai iš metų kartojasi, tačiau jos išties yra svarbios, jų galėtume laikytis ir šiandieną. Rektorių, perfrazuodamas Šventąjį Raštą, ypatingai pabrėždavo tris dalykus: pirmas, kiekvienas žmogus privalo užsidirbti sau duoną – vis kartodavo – savo veido prakaitu valgyti duoną; antras – reikia save atrasti, suprasti, ką geriausiai sugebi, nesiblaškyti ir dirbti gerai tik vieną darbą. „Laiką gaišina ne tik tas, kuris nieko nedirba, bet ir tas kurs dirba ne savo darbą...“, trečias – neužkasti Dievo duotų talentų. Turi kokį talentą, puoselėk jį, neapleisk, būk visuomenei naudingas. Be to ragino studentus mokytis kuo daugiau svetimų kalbų, tobulinti dvasią, suvesti sąskaitas su sąžine, kariauti su piktais palinkimais, ypač su tinginyste, apsileidimu, melu. Išskirtinai mokė mylėti knygas, citavo klierikams ne tik Šventąjį Raštą, bet ir filosofus – Pitagorą, Seneką.

Kadangi šio pobūdžio neskelbtų Maironio tekstų yra gana daug, jie įtaigūs, įdomūs, tad planuojama išleisti dar vieną sąsiuvinį, kuris apimtų 1923–1932 metus.

Trečias sąsiuvinis „Kaip nepastovi žemiškoji garbė“, kuriame spausdinami Maironio pamokslų fragmentai. Muziejuje yra saugoma 34 Maironio rankraštiniai pamokslai, užrašyti lenkų, lotynų, lietuvių kalbomis, jie apima ilgą Maironio gyvenimo laikotarpį – nuo klieriko laikų 1888 metų iki 1930 metų, sakyti Peterburgo bei Lietuvos – daugiausia Kauno – bažnyčiose. Pamokslai yra turiningi, per juos atsiveria ir laikmečio aktualijos. Kai kurie teiginiai ir tiesos nepraradę aktualumo ir šiandieną. Vienas gražiausių ir prasmingiausių spausdinamų sąsiuvinyje pamokslų yra apie Kryžiaus kelią, kuris pasakytas Velykų išvakarėse 1927 m. balandžio 3 d. Kauno bazilikoje. Šiame pamoksle Maironis, pasakodamas Kristaus kelią nuo teismo iki Golgotos, moko žmones suprasti kryžiaus prasmę, mokytis kantriai jį nešti, oriai priimti savo gyvenimą. „... o tuo kryžium esti ne kas kitas, kaip šio pasaulio nelaimės, sielvartos, nepasisekimai,

Neskelbtų Maironio rankraščių sąsiuviniai

kančios, šios žemės vargų našta. Ir mes nenorime gera valia nešti to kryžiaus...“ Bet prelatas aiškina, jog kryžiai žmogų ir nugludina, padaro jį supratingesnį kitų nelaimėms, stipresnį atlaikyti savo bėdas, „kryžiai skaudūs, sunkūs, dažnai kruvinomis ašaromis aplaistyti; bet vis dėlto reikalingi kaip karčios gydyklos ligoniui.“

Pats pirmasis jaunojo klieriko Jono Mačiulio pamokslas, pasakytas 1888 m. ir spausdinamas šiame sąsiuvinyje, jau turi įdomių apibendrinimų ir minčių. Štai jis teigia, kad didžiausi trys žmogaus priešai yra: „pikta dvasia, gundanti žmogų; nedori žmonės, patraukia ant pikto savo negerais paveizdais (pavyzdžiais) ir pats žmogaus kūnas su savo piktais palinkimais ir pageidavimais.“ Argi ne tie patys pagrindiniai priešai mūsų tyko ir dabar? Argi kas nors iš esmės žmogaus dvasioje ir širdyje pasikeitė? Pasaulis labai modernėja, o žmogui širdį tebeskauda, jo siela nerami taip pat kaip prieš šimtą metų, kaip prieš tūkstantį metų.

Žodžiai tebelieka reikalingi. □

Kultūros kronika

2013 m. kovo 9 d. Kauno valstybinė filharmonija Valdovų rūmų Didžiojoje renesansinėje menėje surengė koncertą „Taip, Donelai! Keturi pamokslai“. Kristijono Donelaičio 300-ųjų gimimo metinių jubiliejui skirtą renginio programoje – unikali K. Donelaičio tekstų ir geriausių lietuvių kompozitorių Vlado Švedo, Giedriaus Kuprevičiaus, Algimanto Bražinsko bei Vidmanto Bartulio sukurtos chorinės muzikos bei liuteronų giesmių sintezė, atskleidžianti įvairius literatūros klasiko epochos aspektus. O visa kompozicija vainikuota kompozitoriaus V. Bartulio specialiai K. Donelaičio „Metams“ sukurtu „Pamokslu lietuvininkams“.

Kovo 11 d. minint Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną, Trakų salos pilyje vyko parodos „Viduramžių Lietuvos valdovai“ atidarymas ir knygos „Viduramžių Lietuvos Viešpačiai“ pristatymas. Trakų pilyje eksponuojamą paveikslų kolekciją sudaro 45 dailininko Artūro Slapšio nutapyti Lietuvos kunigaikščių, kunigaikštienių ir karo vadų portretai. Niekas nebuvo nutapęs visų XIII–XV a. Lietuvos valdovų, įskaitant tokius mažai žinomus, kaip Butigeidis ar Daumantas. Artūras Slapšys tai padarė pirmasis, ir dar daugiau – jis nutapė ne tik didžiuosius, bet ir svarbesnius jiems pavaldžius kunigaikščius, kai kuriuos taip pat – pirmą kartą. Dabar jau galime turėti Daugiručio, Tautvilo, Vykinto ir daugelio kitų antraplanių, bet visgi labai reikšmingų Lietuvos istorijos veikėjų vizualinį įvaizdį.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo proga kovo 11 dieną „The Gate“ kino teatre Londone buvo pristatytas režisierės Giedrės Žickytės filmas „Kaip mes žaidėme revoliuciją“. Filmą „Kaip mes žaidėme revoliuciją“ pasakoja istoriją apie pokštą, įvykusį devintojo dešimtmečio viduryje, kai Lietuvoje dar nebuvo jokių atgimimo ženklų, o naujameitinio Kauno jaunųjų architektų karnavalo metu juokais atsirado roko grupė „Antis“. Tai istorija apie mažą šalį, ypatingą jos laikotarpį ir žmones, kurie, nepaisant situacijos pavojaus, iškovojo savo nepriklausomybę su šypsena veide ir daina lūpose.

Kovo 10 d. Lietuvos ambasadoje Berlyne vyko Nidos mokyklos kronikos pristatymas. Šią knygą, parašytą vokiečių kalba, viename iš Vokietijos aukcionų prieš keletą metų įsigijo dr. Gitanas Nausėda. Į dvi knygas įrašytas rankraštis per stebuklą išliko karo sąlygomis. Kroniką 1923 m. pradėjo rašyti Nidos mokyklos mokytojas Henry Fuchsas, ją tęsė vėliau dirbę mokytojai, paskutiniai įrašai padaryti 1944 m., prieš pat Sovietų armijos pasirodymą. „Nidos mokyklos kronika“ yra gausiai iliustruota originaliomis nuotraukomis ir papildyta įklijuotų to meto laikraščių straipsniais aptariamais įvykiams iliustruoti.

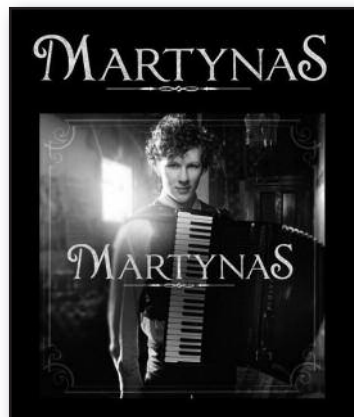
Kovo 6 d. Lietuvos ambasadoje Paryžiuje jaunas akordeonistas Martynas Levickis pristatė DECCA įrašų studijoje išleistą kompaktinę plokštelę „Martynas“. Joje – įvairių šalių, žanrų, stilių ir epochų interpretacijos. 23-erį metų Martynas Levickis debiutavo „Wigmore Hall“ bei „Royal Festival Hall“ Londone ir dar studijuodamas Londono karališkoje muzikos akademijoje laimėjo akordeonistų „Pasaulio taurę“. Įsitikinęs, jog instrumentas gali panaikinti ribas tarp skirtingų muzikos žanrų, klausytojams jis atveria neįtikėtinas akordeono raiškos galimybes.

Kovo 8 dieną Londone „Tenderpixel“ galerijoje buvo pristatytas lietuvių menininko Roberto Narkaus projektas „Turbulence3“. Be „jokių taisyklių“ Robertas Narkus siūlo naršyti po taip vadinamą nepastovios modernybės (liquid modernity) erdvę. Menininkas kalba apie objektus ir procesus kaip apie potencialių galimybių sumas. Savo meninę praktiką Robertas Narkus apibrėžia kaip aplinkybių vadybą ir darbą su pašaliniais situacijų efektais.

Kristijonas Donelaitis
1714 - 2014

Broliškumo perteklius

Atkelta iš 6 psl.

Tą Bažnyčią kažin kaip išgelbėjo ir mums, nes broliai pranciškoniai plūstelėjo į šį kraštą ir Vilniuje paslaugiai užrašinėjo brolio Gedimino, pagonių kunigaikščio, laiškus, meldėsi jo pilies papėdėje. Negana to, jie kartoją čia savo mokytojo žodžius, kad broliai ir seserys mums yra visa kūrinija: po dangų nardantys paukščiai, saulė, žvaigždės, skaitieji šaltiniai, ugnis, žemė. „Broli vilke“, – kreipiasi Pranciškus į vilką, ir tas nušvinta lyg mes šiandien; jis jau ne tik vilkas, kažin kas nauja ir tai, kas turi būti, kas sumanyta paties kūrėjo.

O dar vėliau ir mes patys, čia, prie Katedros, kėlė pirmąsias trispalves, badavę, meldėsi, darniai ir skardžiai dainavę laisvę ar sustoję į Baltijos kelį, sausio nakčia puolę po tankais. Jau nebegalėjome kitaip dėl anos staiga išsiveržusios šventos giminytės, kuri buvo laisvės dvasia ir nešė mus laisvėn. Ji drebino imperiją ir vertė niekais pavergėjų galybę. Istorija žino, kas atsitinka, kai tampama vienu kūnu ir viena siela, nesvarbu, kad maži, kad silpni, kad plikomis rankomis prieš ugnį ir kalaviją.

Galbūt norėtume tokią dieną pasididžiuoti, pasigėrėti savimi, susiskaičiuoti nuopelnus. Yra valstybių, kurios ėjo į savo laisvę ir nepriklausomybę tratant karo būgnams, per kraujo upelius. O mes – tik per broliškumo perteklių. Nieko daugiau. Panašu į gražią legendą, bet visi žinome, kad taip iš tiesų buvo. Ir jeigu jau paklausytume „Tautiškos giesmės“ ir norėtume iš savo praeities pasisemti stiprybės, nieko tikresnio ir svarbesnio nerastume už aną visų laisvės vėjų ir Kristaus Evangelijos mums nešą brolystės srautą, kiekvieno mūsų istorijos pavasario šauklį ir pranašą.

Tik per broliškumo perteklių ir išlikime gyvi šiame mieste ir šioje valstybėje. Viso kito gali trūkti – ir jau dabar trūksta. Išsisklaidė greitės ir lengvės gerovės kerai. Žlunga išdidžios pretenzijos būti kažin kuo, gudresniais ir apsukresniais už kitus. Savimeilės, nepasitikėjimo, paniekos vienu kitiems sklidina politika parodė visą savo bergždumą. Į ponus ir „muzikus“ padalyta Lietuva neturi nei grožio, nei laisvės, nei ateities. Ar ne dabar, visokių mums brangių sukakčių metais, o kartu ir didžiausių sunkumų, išbandymų metais, yra ypatingas laikas atsitokėti ir iš naujo prabilti anos šventosios giminytės kalba? Pirmiausia ją skirti tiems, kurie mažiausi ir silpniausi tarp mūsų, prislėgti vargų ir nusiminę, praradę viltį ir nebemylintys gyvenimo. Tu mano brolis, tu man sesuo. Stebuklingi žodžiai. Stovime ant jų ne tik kaip Kristaus Bažnyčia, bet ir kaip valstybė, ir kito pagrindo nebus duota. Lygiai nebus ir kitos galimybės išverti blogųjų naujienų srautą, eiti pirmyn, lengvinti visuomenės pečius prislėgusią negandų naštą.

Ši Kovo 11 – oji bene skaudžiausia ir sunkiausia iš tų, kurias šventėme per sugrįžusios laisvės metus. Bet jos sunkumas gali būti didžiai prasmingas, jeigu išgirsime, ką šiandien byloja mūsų žiūrėjimas vienas į kitą. Po pavasario dangum, po plačiai išsiskleidusiom mūsų vėliavom, po šios garbingos šventovės skliautais, – juk ji tam ir iškilo, kad Dievo vaikų laisvės dvasioje Lietuva mokytųsi ištarti: brangūs broliai ir seserys.

Vilniaus katedra, 2009 03 11

Julius Sasnauskas. Pagaunama ir nepagaunama. – Vilnius, Alma littera, 2013